

СВІТЛИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Мета: ознайомити учнів із звичаями, традиціями, обрядами українців, пов'язаними зі святкуванням Великодня, виховувати любов до рідного краю, бережливе ставлення та повагу до народних традицій.

Учитель. На нашу святую землю сходить світле свято Великодня, святе і чисте, як весняне небо, гарне, як перші весняні квіти.

Великдень всіх нас
На гостини просять,
Малює сонце полотно небес
І крашанку, як усмішку, підносять:
«Христос Воскрес! Воістину Воскрес!»

Такі великодні вітання сповнюють наші серця радістю та надією. Адже Великий день приходить до нас тоді, коли розквітає, оживає природа, просинається від сну земля.

В траві фіалочки зітхають
І пролісок тремтить увесь,
Розквітла яблунька аж сяє —
Христос Воскрес! Воістину Воскрес!

Саме на весну припадає величне свято світлого Воскресіння. Саме слово «паска» в перекладі з грецької означає «страждати». Але це світле, радісне свято.

Останній перед Паскою тиждень називають Страсним. Чи знаєте ви, чому таку назву дали наші предки? Що треба було робити під час Страсного тижня?

Відповіді дітей доповнює підготовлений учень.

1-ша учениця. У Великий, або Чистий, четвер на цьому тижні йдуть до церкви і слухають «страсті» — розповіді про страждання Христа. Під час богослужіння люди запалювали свічки, а потім їх забирали з собою і намагалися донести до хати так, щоб не згас вогник. Страсну свічку зберігали і використовували як оберіг. Скажімо, запалювати перед наближенням громовиці, тому страсні свічки ще називали «гримниця».

В останній тиждень перед Паскою всі готуються до свята: очищають усе в господарстві, у хаті — побілка, мазка, вивішують чисті рушники, ріжуть поросю. На цьому тижні дотримуються суворого посту: не їдять від обіду Чистого четверга до Паски.

Учитель. Подивіться на святкові серветки, рушники, які прикрашають сьогодні наш клас. А що ви, діти, знаєте про Чистий четвер? Чи дотримуються у вашій родині якихось звичаїв, пов'язаних із цим днем?

Відповіді учнів.

2-га учениця. У свято Чистого четверга чекають до господи самого Бога, і вважається, що він очищає від скверни саме ту оселю, де родина пройшла духовне і фізичне очищення. Очищення душі — це сповідь у церкві. А ще в цей день печуть «золоті» жовті паски для Бога.

У Чистий четвер до схід сонця купались, щоб тіло було чистим. Дівчата, щоб бути гарними, вмивалися «з ячка»: клали крашанку в миску з водою. Не забудьте в цей день до схід сонця вмитися, освіжити личка, а ще напоїти водицею худобу.

Страсний тиждень в Україні ще називали Білим. Готуючись до свята, селяни впорядковували подвір'я, підправляли клуні й повітки,

Має бути, що Творець
в один і той самий день
створив весну і надію.

Берн Вільямс

а головне — прибирали та білили хати, вішали чисті вишиті рушники, серветки, стелили нові скатертини.

Хліб, посіяний у цей день, буде чистим, без бур'янів. Раніше підливали капусту водою, заготовленою в Чистий четвер із колодязя чи річки. Уважалось, що це порятує капусту від гусені.

1-й учень. Увечері йдуть до церкви. Повертаючись додому, намагаються нести свічку обережно, щоб не згасла. Удома на сволоці накопчують нею хрести, а свічку ставлять на покуті. Свічка, кажуть, стане в нагоді при високій температурі. Страсну свічку колись давали в руки вмираючій людині, запалювали перед іконами при важких пологах, під час грози.

Учитель. А чим займаються господині в п'ятницю? Яка приємна робота припадає на цей день?

Відповіді дітей доповнює вчитель.

Учитель. У п'ятницю ні мити, ні прясти не можна. Великий гріх рубати дрова. А ще в п'ятницю печуть паски «білі», що символізують вічність людського життя. За народним віруванням кажуть: «Хто в страсну п'ятницю співає, той на Великдень буде плакати». Цілу ніч із Чистого четверга на Страсну п'ятницю мусить горіти свічечка, щоб очистити оселю.

За давнім звичаєм саме в п'ятницю печуть паски. Щоб паска вдалася гарною, усі виходили з хати. Коли садили паску в піч, молилися. Деякі господині обмахували віником усі кути хати: «Буду паски в піч саджати, а ви, таргани і блощиці, стоноги, причі із моєї хати! Виходьте з моєї світлиці в темницю!».

3-тя учениця. Неможливо уявити Великдень без пасхального хліба, який в Україні називають паскою або бабою. Паски, хоча і відрізнялися розмірами, але майже всі мали високу круглу форму. Зверху ліпили з тіста хрест, шапку також прикрашати поливою, посипали зерном. Продукти для випічки пасхального хліба готували задовго до свята. Навіть у голодні роки селяни намагалися залишити для цього краще борошно, накопичити достатню кількість крашанок, масла, цукру. Поганою прикметою вважалось щось позичати для паски в день її випікання.

Подекуди також робили сирну бабу. Вона готувалася із протертого сиру, в який додавали масло, цукор, яйця, родзинки. Сирній бабі за допомогою роз'ємних форм надавали вигляд піраміди, на боках якої вирізали візерунки і літери.

Учитель. Кожна господиня намагалася якнайкраще прикрасити свої паски. А як ваші матусі це роблять? Чи допомагаєте ви прикрашати паски?

Розповіді учнів.

4-та учениця. Випечені паски не їдять до Великодня (пасхальним хлібом починався великодній сніданок), а одну невеличку паску ставлять на покуті, «щоб нечисть у хату не заходила». Вона стоятиме до Трійці, а на Трійцю її розкришать і з'їдять.

У п'ятницю ще фарбують яйця в червоний колір. Яйце вважалось символом Паски, початку всього живого і воскресіння Христа. У передхристиянському світі сонце уявлялося людям казковим птахом. Вороги світла, сили зла могли вбити птаха, але завжди він встигав знести яйце, з якого щоразу народжувався новий день.

Життя, яке зберігалось в яйці, потрібно було захистити від злих сил, тому тонку шкаралупу покривали фарбою і різноманітними знаками-символами. Пасхальні яйця називали крашанками й писанкам. Мали вони і такі назви, як «мальованки», «дряпачки».

За допомогою чого можна виготовити крашанки? Що використовують ваші матусі, бабусі?

Розповіді учнів у разі потреби доповнює вчитель.

5-та учениця. Для фарбування яєць напередодні Паски використовували відвари різноманітних рослин. Жовту й жовто-червону фарбу одержували з кори дикої яблуні, лушпиння цибулі, гречаної полови, горицвіту, звіробою. Синій колір давали сині мальви, сон-трава, ягоди бузини. Яйця фарбувалися, якщо їх обгортали різнокольоровими клаптиками тканини або яскравого паперу, міцно перев'язували нитками і хвилин двадцять варили у воді, в яку додавали трохи оцту. А ще перед тим, як занурити яйце у фарбу, можна закріпити якісь молоденькі красиві листочки, контури яких залишаться на боці крашанки.

Учитель. Діти, ви готувалися до сьогоднішнього свята — самі або з батьками виготовляли свої крашанки? Розкажіть про них.

Діти показують свої крашанки, пояснюють, як їх готували.

Учитель. Скажіть, чи є різниця між крашанками та писанками? Яка? Пропоную послухати, яку розповідь про писанки підготували ваші друзі.

2-й учень. «Писанка» — це значить писати за допомогою воску та фарби. Писанку не можна розмальовувати, коли ти з ким-небудь посварився чи був у гніві, бо це символ сонця і добра. Найчастіше розписували 13 яєць: 12 апостолів та Спаситель.

6-та учениця

Я писанка-красуня,
Вся в рисках і квітках.
Красу митця несу я,
Їх славлячи в віках.

Мене кладуть на свято
 На пишному столі,
 Щоби моїм убранством
 Втішалися усі.
 Без мене наше свято
 Не буде тим, чим є,
 Бо писанка багато
 Нам радості дає.
 В цій писанці українська
 Душевна глибина
 Жива блакить барвінку
 Й хода весни красна.

Учениця. Візерунки на писанки наносили так: на шкаралупі гарячим воском наводили місця, які хотіли залишити білими, і яйце занурювали, скажімо, у зелену фарбу. Потім покривали воском ділянки, які писанкар хотів бачити зеленими, і яйце кидали в іншу фарбу. Таким чином можна було домогтися найрізноманітнішого поєднання кольорів і візерунків. Наприкінці крашанки ставили в піч, і віск розтавав.

Кольори, в які фарбували яйця, мали свою мову:

- * червоний — радість життя;
- * жовтий — місяць, зорі, тепло, врожай;
- * блакитний — здоров'я;
- * зелений — весна, воскресіння природи;
- * чорний з білим — пошана духів;
- * червона з білим — подяка духам за охорону від злих сил;
- * коричнева — мати земля, її врожай, щедрість.

Учитель. Справді, кожний візерунок на писанці мав своє символічне значення. Талановиті писанкарі розмальовували писанки цілими сюжетами з життя птахів, тварин, людей.

Учитель демонструє знаки-символи, якими розписували писанки.

Учитель. Колесо — символ безсмертя та майбутнього небесного існування, образ безкінечної Божої любові.

Сонце — центр небесних просторів, носій світла і життя, символ самого Бога.

Хрест — символ Усесвіту, чотирьох сторін світу, чотирьох вітрів, чотирьох темпераментів, чотирьох пір року.

Трикутник — вогню, безсмертності, чоловічої та материнської сили, символ Пресвятої Трійці.

Дерево життя — символ небесної осі та скарбниці життя; символ безперервно відновлювальної природи; образ Божої Мудрості.

Спираль — знак плодючості, сонця, що є подарем бігу часу.

Триріг — знак святого числа 3 і три божества; символ симпатії та порядку.

Тепер, знаючи, що означають кольори та знаки-символи, до Великодня ви зробите багато нових

писанок-побажань, які, за добрим народним звичаєм, подаруєте батькам, рідним, знайомим і друзям у цей світлий день.

1-ша учениця

Розмалюємо яєчка
 У веселі кольори.
 В них немов засяє сонце
 Світанкової пори.
 Сині проліски розквітнуть,
 Захвилюється ріка.
 Промайне в ранковій тиші
 Наша пісенька дзвінка.
 Затупочуть диво-коні,
 І злетить чарівний птах,
 Замережать даль блакитну.
 Білі хмарки в небесах.
 Гарні хрестики і стрічки
 Розташуємо ладком,
 А ще церковні свічки
 Намалюємо рядком.
 В наших писанках Великдень
 Дзвоном трепетним луна,
 А орнаменти казкові
 Підказала нам весна.

Учитель. Пізніше писанки стали робити з дерева. (Показує дерев'яні писанки.) У минулому столітті українські писанки навіть побували на виставках у Парижі, Відні. У XVIII ст. з'явилася традиція виготовляти пасхальні яйця з різних матеріалів, як із найдешевших, так і з благородних металів і коштовного каміння. У 1885 році московський цар Олександр III уперше подарував на Паску імператриці Марії Федорівні яйце роботи Фаберже. Подарунок справив таке приємне враження, що майстер почав отримувати замовлення до кожного Великодня, а його син Микола II замовляв щороку вже по два коштовні сувеніри — для дружини та матері.

Та повертаємося до Страсного тижня. Надходила субота. Чим займалися господині в суботу?

Відповіді дітей доповнює підготовлений учень.

3-й учень. У суботу готували м'ясні страви: смажене поросся, ковбаси, пекли мандрику — сирну бабку. Увечері господиня складала в кошик паску, поросся, мандрику, крашанки, писанки, ковбаси, масло, сало, мед, а також сіль, цукор, пшоно, ніж, землю, шматок чорного хліба, білу глину, мак — для освячення в церкві. Сіль потім використовували від болю в животі, пшоно берегли для курчат, цукор допомагав від хвороб очей, маком обсыпали хату. У великодню ніч у церкві, прибраній рушниками, йде святкова відправа. Існує повір'я: хто засинав у цю святкову ніч, той просипав своє щастя. З опівночі починалося богослужіння. Потім виносили плащаницю і відбувався хресний хід.

4-й учень. Після обходу храму з співом «Христос воскрес» священник святить паски навколо церкви. У цю дивовижну ніч вслухалися у Великодні дзвони і бажали один одному, усій Україні розквітту і здійснення всіх сподівань. На світанку приносили для освячення пасхальний хліб, крашанки, сало, ковбаси і поспішали додому, де відбувалося урочисте родинне розговіння.

Удома вся сім'я сідає за святковий стіл. Батько розрізає крашанки на стільки частин, скільки членів сім'ї, дає кожному, промовляючи: «Дай Боже ще й на той рік дочекатися світлого празника в щасті та здоров'ї!»

Справжня щедрість по відношенню до майбутнього полягає в тому, що усе віддавати теперішньому.

Альбер Камю

Учитель. Та не забудьте: перед тим, як сісти за святковий стіл, умитись із миски, в яку покладіть ще й три червоні крашанки. Першими вмиваються дівчата, потім хлопці й мати, останнім — батько. Будьте певні, що так вчинивши, ви станете ще вродливішими та здоровішими. Вже потім настає розговіння.

5-й учень. Світлої неділі скрізь звучить піднесене вітання: «Христос воскрес!». У відповідь чується радісне: «Воістину воскрес!». За давньою традицією, після такого вітання люди тричі цілуються і вручають одне одному писанки як великодній дар. Три дні святкують, нічого не роблять, лише ходять у гості і веселяться.

Учитель. А ви знаєте, які ж ігри були традиційними на Великдень? Давайте і ми пограємо!

Учитель пояснює умови та проводить народні ігри.

Учитель. Улюбленими великодніми забавами і дорослих, і дітей були ігри з яйцями-крашанками. Ось деякі з них.

«У блудька». Один із гравців клав крашанку на землю і відміряв п'ять кроків. Іншому гравцю зав'язували очі, тричі обертали навколо і змушували зробити п'ять кроків. Потім розв'язували очі, і він намагався дотягнутися до крашанки рукою. Якщо дотягувався, то забрав її собі.

«У трапка». Гравця відводили далеко від крашанки, і він, закривши шапкою обличчя, намагався підійти до неї.

«Котючки». Крашанки катали з горбів. Часто використовували при цьому спеціальні жолоби, намагаючись розбити чуже яйце.

«У кидка». Дві крашанки клали так, щоб між ними не могло прокотитися третє яйце. Гравець кидав між яйцями свою крашанку, намагаючись розбити відразу два яйця.

«Битки». Гравці «стукалися» крашанками. Чия розбивалася, той і вигравав.

2-га учениця. Молодь на Паску влаштовувала різні ігри та забави. Узявшись за руки, хлопці та дівчата водили навколо церкви «круги» і «танки». При цьому вони співали обрядові пісні-веснянки («гаївки»). З жартами і сміхом парубки та дівчата обливали один одного водою. У Західній Україні понеділок після Світлої неділі називався «обливаним». Раніше хлопці обливали дівчат водою, а ті дарували їм крашанки. Узагалі ж, стосунки між хлопцями і дівчатами на Паску були більш вільними, ніж звичайно — вони могли, скажімо, прилюдно обніматися, цілуватися, це не викликало осуду з боку дорослих.

Учитель. Старі люди вважали, що великодні ігри та забавки сприяють поселенню доброго духу в душах і родинях. На те він і Великдень!

3-тя учениця

Великдень!
 День чудовий і величний,
 День радості й очищення душі.
 Для всіх людей цей день незвичний —
 І лине скрізь молитва із тиші.
 Бує зелень, квітне сад вишневий,
 Ясніють писанки в своїй красі.
 І над селом лунає
 Дзвоник малиновий,
 Запрошує: «Ідіть до храму всі!»
 Про це співає річка і долина,
 І пісня ця лунає до небес.
 Тож хай воскресне наша Україна,
 Як наш Христос Воістину Воскрес!

Світ — це дзеркало. Воно повертає людині її власне зображення.

Вільям Теккерей

Учитель. Пробачимо в цей Великий день усі образи, відкинемо смуток, обдаруймо один одного писанками й крашанками. Знайдемо в собі сили, щоб подолати всі труднощі, піднімемо обрубане віття слави предків наших, заплетемо його у вінки великодніх пісень — і піднесемо Україну до небес!

Так буде. Бо в цей великий день за святковим столом зберуться всі родини, звернуться до Господа з проханням уберегти від усього лихого, темного, злого.

Ми — одна велика сім'я. Тож обігріймо теплом душі всіх скривджених, простімо образи, допоможемо дітям-сиротам відчутти нашу турботу. І привітаємо один одного вічними словами, що несуть усім Світло та Добро:

Христос воскрес! Воістину воскрес!